

Tekstilproduksjonen ved Christiania Tugthus i perioden 1736 – 1850

I Vest-Europa ble manufaktursystemet tatt i bruk i løpet av 1600-tallet, på grunn av de forskjellige regjeringers interesse og økende behov for uniformer til sine lands hærer. Man hadde behov for store mengder ensartede stoffer. Manufaktursystemet fungerte på den måten at arbeiderne ble samlet i en bygning, eid av en kapitalist som også fungerte som bedriftens leder. Arbeiderne produserte år etter år halvfabrikater, som ble levert videre til neste arbeider, som etter videre bearbeidelse av halvfabrikatet, sendte det fra seg til neste ledd i produksjonsrekka, helt til produktet var ferdig og klart for salg. Disse kvalitets-arbeiderne ble etter hvert erstattet med maskindrift på 1700-tallet.

Lovene i middelalderen inneholder svært lite om rent håndverksmessige forhold. Det mest konkrete man kan lese fra lovene, er i Magnus Lagabøtes Bylov av 1276, landvernbolken – hvor det står at veverne, slik som andre næringsdrivende, skal yte «bøjargjæld». I Bergens Borgerbok fra 1574 kan man lese om en Jon Vever. Denne noe usynlige rollen som de profesjonelle veverne hadde på den tiden skyldes i hovedsak to forhold;

- Tekstilimporten som kunne virke hemmende på utviklingen av egen håndverkerstand
- Vadmelvevingen ble ansett som husflidsarbeid.

I 1604 fikk Stavanger sin første profesjonelle vever og omkring 1620 er yrkesstanden i vekst, og man får etter hvert vevere i Christiania, Drammen og Christiansand. De fleste byene har dog ikke flere enn 5-7 vevere, men i 1645 var det 27 profesjonelle vevere i Bergen.

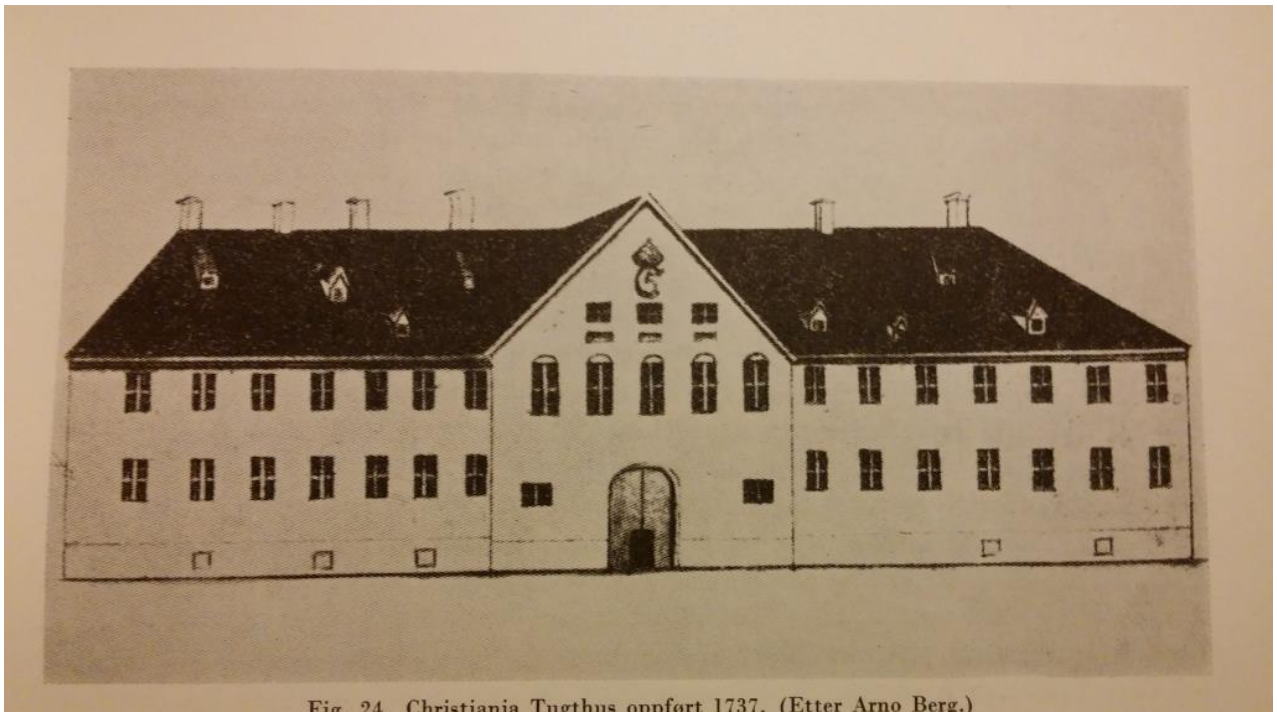

Fig. 24. Christiania Tugthus oppført 1737. (Etter Arno Berg.)

CHRISTIANIA TUGTHUS 1736 – 1814

Under sitt opphold i Christiania i 1733 skjenket Christian VI en konfiskert bygning til nytt rådhus og det gamle rådhuset skulle omgjøres til tukthus. I 1736 kom man fram til at det gamle rådhuset ikke egnet seg som tugthus, så man kjøpte tollkontrollør Rawerts eiendom i stedet for (senere Storgaten 33). Den opprinnelige planen bak Tugthuset var at Tugthuset skulle starte som en sosial stiftelse, som et ledd i fattigpleien. Tugthuset skulle driftes av private, innsamlede midler og være en arbeidsanstalt. Med tiden endte det opp med å bli en ren straffeanstalt for kvinner og menn.

Til oppstarten av arbeidsanstalten i 1742 trengte man;

- 12 vevstoler á 3 riksdaler pr stykk.
- 10 hasper á 2 ort og 16 skilling.
- 6 garnvinner.
- 8 spolekroner.
- 24 skamler.
- 60 sengesteder til arbeiderne.

Utgiftene til spinneriet og veveriet kom seg på ca 1000 riksdaler. I 1745 hadde Tugthuset 18 vevstoler og i 1790 hadde antallet vever økt til 21 vevstoler.

Tugthuset skulle ledes av en overinspektør og ved hans side to inspektører. Overinspektøren skulle være ansatt av stiftsdireksjonen og de to inspektørene skulle være valgt av stiftsdireksjonen blant de næringsdrivende i Christiania.

Tekstilfabrikken kom i gang i slutten av 1742 og de skulle produsere *«allehaande groft og gement Tøy som Ryer til Heste og andre Deckener til at betraahe Gulve med, Filter, Tøyer, Rasker, Multum, Kierstrier, Callemanker og sligt. Det kunde findes tienligt at knytte og væve Strømper, Nattrøier og Huer»*. De skulle kun spinne og veve ull og lin, men i 1745 nevnes også arbeider med bomull. Bomullsarbeidene gikk ut av produksjonen i 1760-årene.

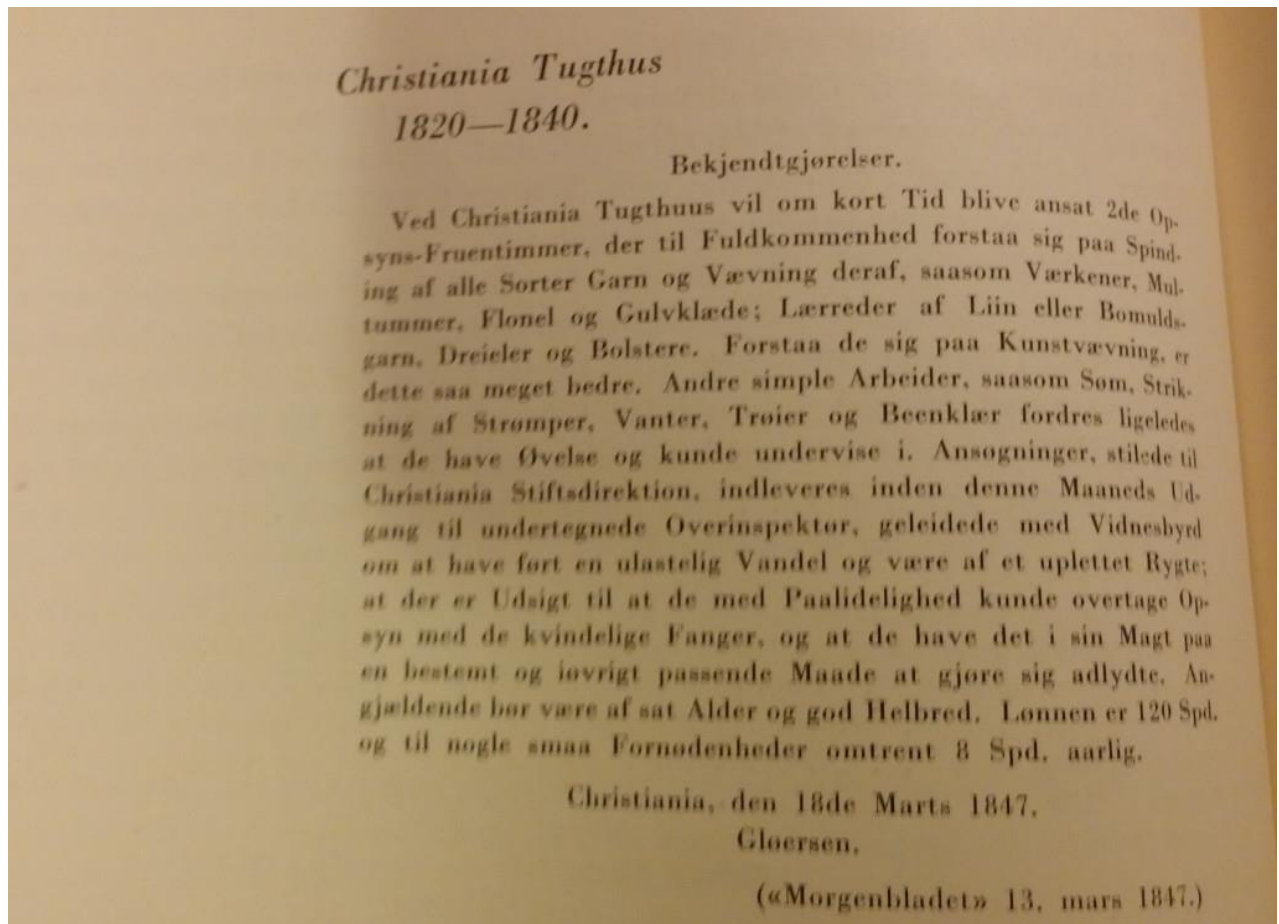
Det var vanskelig å opprettholde en effektiv produksjon og god kvalitet på varene ettersom man i perioden 1742 – 1810 hadde en arbeidsstyrke som varierte fra 75 – 213. Arbeiderne besto av:

1. Løsgjengere og betlere.
2. Folk som var dømt for løsaktighet, leiermål og andre sedelighetsforbrytelser.
3. Kvinnelige forbrytere (tyver, helere, bedragere, falsknere m.v.).
4. Mannlige forbrytere som var dømt for mindre tyverier, naskerier, bedrageri og hærverk.
5. Bøteavsonere.

Man fikk også omsetningsproblemer etter få år ettersom fabrikkledelsen fant ut at man måtte innskrenke fabrikkdriften til slike arbeider som ikke kunne skade borgernes og håndverkernes næringsrettigheter.

I 1763 ble Niels Svensson Landmark (1737 – 1782) ansatt som vever ved Tugthuset. Han var født i Värmland og tok utdanning som kunstvever i silke, fløyel og lignende i Stockholm. Han arbeidet som veversvenn i København da han i 1763 ble ansatt som vever ved Tugthuset. I 1774 ble han ansatt som veverimester ved Manufakturhuset i Bergen.

Fra 9.april 1813 gikk Tugthuset over til å bli en rein straffeanstalt. Staten overtok driften i 1820.

TUGTHUSET I PERIODEN 1820 – 1840

I første halvdel av 1800-årene ble fangene sysselsatt i hovedsak med manufakturarbeid. Arbeiderne skulle arbeide 11,5 timer per dag i begynnelsen av 1820-årene og de skulle få betalt deretter. Etter hvert ble de gamle og ineffektive maskinene skiftet ut med nytt og bedre utstyr, blant annet utstyr fra den nedlagte Uld- og Linnedmanufakturen på Kongsberg i 1834. I perioden 1828 – 1839 innbrakte salget av produkter fra Christiania Tugthus i alt 246 964 Spesidaler og 63 ½ skilling, noe som gir gjennomsnittlig 24 700 Spesidaler per måned.

De kvinnelige fangene ble satt til følgende arbeid:

- Sortering.
- Forberedende behandling av ulla.
- Spinning på Skotrokker og alminnelige hjulrokker av ull, hår og striegarn.
- Utføre garnets videre behandling.
- Nøsting.
- Veving av strie og golvklede.
- Strømpestriking «fra Haanden».

De mannlige fangene skulle utføre følgende arbeid;

- «*de tungere Arbeider ved at drive de svære Maskiner*» til ullens forberedende behandling.
- Drive de 5 store veveriene.
- Arbeide i fargeriet.
- I apparatur- og overskjæringsinnretningen.
- Utføre den videre behandling av den aller største del av kledesvarene.

Christiania Tugthus var i perioden 1830 – 1850 Norges største ullvarefabrikk og ble i samme periode drevet helt med håndkraft. Driften ble i hovedsak opprettholdt ved at anstalten så å si hadde enerett på levering av ullvarer til hæren og marinen.

KILDER OG FOTOGRAFIER ER HENTET FRA:

Norsk Tekstil I, utgitt av De norske tekstilfabrikkers hovedforening, hovedredaktør Sigurd Grieg, Forlagt av Johan Grundt Tanum, 1948.